

Nr 85.

Ankom till riksdagens kansli den 13 maj 1937 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående avsättande av ett naturreservat utmed den s. k. Haverdalsbukten i i Harplinge socken m. m.

(1:a avd.)

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 21 av herr *Johansson, Johan Bernhard, m. fl.* och II: 62 av herr *Lindqvist m. fl.*, har hemställts, att riksdagen må besluta

dels att inköpa i motionerna närmare angivna Harplinge skogsallmanning, Harplinge enskilda tångallmanning och Fjälldalens gård tillhörigt område samt uttala, att de inköpta områdena, efter överlåtelse på kungl. domänverket, tillsammans med Lynga kronoflygsandsfält jämte det från Vapnö fideikommiss tillbytta av kronoparken omslutna området måtte för framtiden bilda ett naturreservat att av kungl. domänstyrelsen efter vederbörlig fridlysning förvaltas på i motionerna föreslaget sätt,

dels ock, att för ifrågavarande köp jämte i samband med fridlysningen stående åtgärder anvisa för budgetåret 1937/1938 ett belopp av högst 59,000 kronor.

I fråga om de skäl, som anförts till stöd för motionerna, hänvisas till dessa.

Över motionerna har utskottet i vederbörlig ordning införskaffat yttrande från domänstyrelsen.

Områdets omfattning.

Hallands naturskyddsförening har uti en i december månad 1936 avgiven promemoria angående frågan om avsättande av ett område utmed Haverdalsbukten till ett naturreservat, benämnt Haverdalsområdet — vilken promemoria bifogats motionerna — närmare anförts åtskilliga skäl för skyddande från bebyggelse av den c:a 1,2 mil norr om Halmstad belägna s. k. Haverdalsbukten i Harplinge socken. Frågan väcktes första gången år 1933 av Harplinge hembygdsförening.

Ifrågavarande område utgöres av följande fem delar:

1. Lynga kronoflygsandsfält, å ekonomiska kartan betecknad med bokstaven c). Areal 228.28 hektar.
2. Harplinge skogsallmanning, betecknad b), tillhörande olika gårdar i Harplinge socken omfattande en areal av 36.59 hektar.

3. Harplinge enskilda tångallmanning, betecknad a), likaledes tillhörande olika gårdar i socknen men ej alltid desamma, som äro delägare i skogsallmanningen. Areal 21.75 hektar.
4. Ett Fjälldalens gård tillhörigt område, betecknat d). Areal 18.36 hektar.
5. Ett Vapnö fideikommiss tillhörigt område, betecknat e) och helt inneslutet i kronoparken. Areal 54.85 hektar.

Områdets naturskyddsvärde.

Beträffande området naturskyddsvärde har utredning verkställt genom Hallands naturskyddsförening. Området har besiktigats av professorn Lenart von Post, vilken därefter avgivit yttrande den 6 juli 1933. Härjämte har svenska naturskyddsföreningens styrelse den 19 december 1935 uttalat sig i ämnet.

Professor von Post har anfört följande.

Enligt min bestämda mening vore det synnerligen lyckligt, om denna plan kunde realiseras. Med sin regelbundna, av den litorala sandackumulationen bestämda strandkanten, sin praktfulla gördel av strandklitter och sina av strandströmmarna avböjda åmynningar är Harplingebukten ett fullt representativt och synnerligen instruktivt exempel på den strandtyp, som är utmärkande för södra Hallands kust. Och den har såtillvida ett företräde framför de flesta andra likartade strandsträckor i denna del av Sverige, att den hittills icke deformerats genom bebyggelse, badanläggningar o. d. När det halländska naturskyddsintresset önskar få en dylik strand skyddad mot mänsklig åverkan synes mig knappast något lämpligare område kunna utväljas än just Harplingebukten.

Det eventuella naturskyddsområdet bör enligt min mening omfatta hela sandstrandssträckan jämte det innanför liggande flygsandsfältet t. o. m. de imponerande vandringsdyner, som begränsa detta inåt land och som numera gjorts stationära genom skogsplantering och tidigare anläggning av »sandgården». Dessa dynvallar äro, synes det mig, fullgoda minnesvårdar över befolkningens kamp mot den tidigare flygsandsfaran och äga därigenom även kulturhistoriskt intresse. Men härjämte bör i naturskyddsområdet innefattas så mycket av de till bukten anslutande stenstränderna som möjlig är. Särskilt bör den mot söder vettande strandsträckan av udden V. om Haverdal medtagas ända från Skallen och österut. Här föreligger nämligen ett sällsynt väl utbildat exempel på den strandtyp, från vilken sanden bortföres av vågor och strandströmmar, alltifrån de av bränningarna demolerade bergpartierna ytterst på udden och de av klappervallar och grusfält bestående partierna inemot bukten. Man har här i själva verket en kontinuerlig serie av strandtyper, vilka tillsammans bilda ett organiskt helt, nämligen ytterst den rena erosionsstranden, med söndersargat berg och kvarliggande större block, därefter den begynnande ackumulationen av rullsten och klapper, som transporterats inåt buktens läområde, och slutligen sandstranden, som uppbyggs av den finaste och mest lätttransporterade sanden. Inom detta nordliga anslutningsparti bör naturskyddsområdets gräns läggas vid nedre kanten av den nu odlade marken.

Inom skyddsområdet bör all åverkan å marken förhindras. Sålunda får ingen sandtäckt eller stentäckt förekomma och inga byggnader uppföras. »Camping» o. d. bör tillåtas endast i hittillsvarande begränsade utsträckning.

Däremot är det önskligt att skogsvården och skogsdriften får fortsätta efter hittills följda normer. Och likaså bör tångtäkt få ske och annat normalt strandbruk fortfarande tillåtas.

Svenska naturskyddsföreningens styrelse har yttrat, bland annat, följande:

Enligt styrelsens mening föreligger här en naturskyddsfråga av mycket stor betydelse. Havssandsstränderna med deras innanför liggande dyner utgöra en säregen och ömtålig naturtyp av stort intresse såväl ur rent vetenskaplig som estetisk synpunkt. Till dynlandskapets uppkomsthistoria knyter sig en rad geologiska, botaniska och kulturhistoriska problem. Den särregna naturen, närheten till havet, sandsträndernas utmärkta badplatser locka emellertid till bebyggelse och alltfler bli de dyn- och havsstrandsområden, som exploaterats för en i och för sig lofvärd villabebyggelse. Under sådana omständigheter är det av stor vikt att söka bevara några typiska och vackra dynområden i obebbyggt och orört skick. Det av Hallands naturskyddsförening föreslagna området fyller i detta hänseende högt ställda anspråk.

Områdets förvärvande.

Hallands naturskyddsförening har föreslagit, att ovan under 2—4 angivna markområden, Harplinge skogsallmanning, Harplinge enskilda tångallmanning ävensom ett Fjälldalens gård tillhörigt område, inköpas av föreningen för att sedermera utan ersättning överlämnas till domänfonden. Det Vapnö fideikommiss tillhöriga området skulle förvärvas av kronan genom markbyte. De sålunda förvärvade områdena skulle jämte Lynga kronoflygsandfält förvaltas såsom naturskyddspark av domänstyrelsen.

Beträffande *Harplinge skogsallmanning och enskilda tångallmanning* har upprättats en den 28 juli 1936 dagtecknad köpehandling mellan delägarna i allmanningarna och Hallands naturskyddsförening. Enligt denna handling har föreningen inköpt områdena, skogsallmanningen för en köpeskilling av 34,000 kronor och tångallmanningen för en köpeskilling av 9,500 kronor, samt på följande villkor i övrigt:

Köpet skulle förfalla om föreningen icke före utgången av år 1937 till fullo guldit köpeskillingen eller nedsatt densamma hos länsstyrelsen. Ägarerna till stamfastigheterna hava förbehållit sig all rätt till vatten och grund samt fiske uti Kattegatt utanför de försålda områdenas strand ävensom rätt till tångtäkt och uppläggning av tång. Till förmån för stamfastigheterna skulle vid avstyckningsförrättning läggas servitut, avseende dels rätt till färder över tångallmanningen till och efter stranden (även med automobil), dels rätt till landning för ortsbefolkningens mindre båtar med utrymme för torkning av fiskredskap och dylikt, dels ock rätt till framdragande av för nu befintlig bebyggelse oundgängligen nödvändiga kraftledningar med rätt till underhåll därav, därvid dock skulle tillses, att allmanningens område i minsta möjliga mån toges i anspråk. — Områdena skulle i största möjliga utsträckning, bevaras i sitt naturliga skick och fridlysning sökas enligt lagen om naturminnesmärkens fredande. Fridlysning borde avse förbud mot bebyggelse såväl å land som vatten, sten- eller sandtäkt, uppgörande av eld och varje ingrepp, som kunde inverka störande å naturen. Områdena skulle

vara tillgängliga för allmänheten. Badning skulle vara tillåten, häri inbegripet solbadning å dynerna.

Kyrkoherdebostället 1 mantal krono Harplinge nr 1 Prästgård och klockarbostället $\frac{1}{4}$ mantal krono Harplinge nr 2 Klockargård i Harplinge socken hava andelar i Harplinge tångallmänning, kyrkoherdebostället om 6.14 procent och klockarbostället om 2.21 procent.

Kronoegendomen $\frac{11}{12}$ mantal Skee nr 1 i Harplinge socken äger en andel om 9.4 procent i Harplinge tångallmänning.

I fråga om *området under Fjälldalens gård* har upprättats en den 1 oktober 1936 dagtecknad köpehandling, genom vilken Bertil von Segebaden och Anna Lisa von Segebaden till Hallands naturskyddsförening försålt ett område om cirka 18.36 hektar av fastigheterna Lynga 1⁵ och 2⁴ för en köpeskilling av 12,000 kronor samt på följande villkor i övrigt:

Köpet förfölle, därest föreningen icke före utgången av år 1937 tillfullo guldit köpeskillingen eller på annat sätt deponerat densamma. Området skulle tillträdas den 1 januari 1938. Säljarna förbehölle sig *dels* rätt att begagna nu befintlig väg till en bredd av fyra meter till torpet Åkroken *dels* väg över området från detta torp till ägor å andra sidan det försålda området, och *dels* jakträtt å området under 25 år från tillträdesdagen. — Området, som borde vara tillgängligt för allmänheten, skulle i största möjliga utsträckning bevaras i sitt ursprungliga skick och fridlysning sökas enligt lagen om naturminnesmärkens fredande. Fridlysningen borde avse förbud mot bebyggelse, sten- och sandtäkt, uppgörande av eld och varje ingrepp, som kunde inverka störande på naturen.

Anslagsäskandet fördelar sig sålunda:

Likvid för köp av:

Tångallmänningen	kronor	9,500	
Skogsallmänningen	»	34,000	
Fjälldalsområdet	»	12,000	kronor 55,500

Naturskyddsföreningens kostnader:

För värdering av allmänningen, avstyckningsförrättning, lagfarter, juridiskt biträde, frigörande av de förvärvade områdena från inteckningar, stämpelavgifter och annonser vid fridlysningen, vetenskapliga undersökningar, utredningar, växtinventering m. m.	kronor	3,025
Oförutsedda utgifter		475
		Summa kronor	59,000.

Domänstyrelsens yttrande.

»Efter framställning av Hallands naturskyddsförening uppdrog styrelsen den 4 november 1936 åt jägmästaren i Hallands revir att jämte vederbörande domänintendent verkställa värdering av dels det inom Lynga kronoflygsandsfält belägna området av Vapnö fideikommissiegendom, dels ock ett om-

råde av Fammarps kronoflygsandsfält, lämpligt att gå i utbyte mot förstnämnda område.

Förrättningsmännen hava *dels* meddelat, *att* bytesområdet av Vapnö fideikommisssegendom omfattade en areal av omkring 51.8 ha, *att* bytesområdet av Fammarps kronoflygsandsfält borde förläggas i flygsandsfältets västra del — området har med röd kant inramats å två handlingarna i ärendet bilagda kartor —, *att* båda områdena utgjordes av huvudsakligen impediment med värde som tomtmark, *att* det erbjöde stora svårigheter att värdesätta områdena, *och att* — per ytenhet räknat — värdet av Vapnödelen av Lyngafältet beräknades utgöra 40 % av värdet av berörda del av Fammarpsfältet, *dels ock* — med hänsyn till att kronan komme att efter bytet i sin ägo bibehålla omkring 30 ha av den närmast Tylösands badort belägna, värdefullaste delen av Fammarpsfältet och på i övrigt angivna skäl — tillstyrkt, *att* Vapnöområdet av Lyngafältet måtte utbytas mot ett hälften så stort område av Fammarpsfältet eller 25.9 ha.

Innehavaren av Vapnö fideikommisssegendom har förklarat sig icke hava något att erinra mot ifrågasatt markbyte i enlighet med förrättningsmännens förslag.

Överlantmätaren har uttalat, *att* det Vapnö fideikommisssegendom tillhörande området vid Lynga omfattade fastigheterna Villshärad 2⁶ och Villshärad 3⁵ i Söndrums socken, *att* det kronan tillhöriga bytesområdet utgjorde del av fastigheten Onsjö kronoflygsandsfält 1¹ i nämnda socken, *att* sistnämnda fastighet utlagts vid den 19 december 1891 fastställt laga skifte, *att* för Fammarps och Onsjö byars gemensamma behov vid skiftet avsatts dels en remsa vid havet, utgörande själva strandbildningen, dels mindre tånguppläggningsplatser och dels vissa vägar, *att* vid bestämmande av ägovidden av det kronan tillhöriga området borde uppmärksammas, att berörda samfälligheter — i den mån de vore belägna inom områdets gränser — utelämnades, *att* hinder ej mötte mot områdets avstyckning *och att* vid avstyckningsförrättningen borde avgöras, huruvida för avstyckningslotten eller för stamfastigheten ytterligare vägrätt erfordrades utöver den som kunde tillgodoses genom anlåtande av förefintliga samfälliga vägar.

Därest den ifrågasatta fridlysningen anses böra genomföras, har styrelsen icke något att erinra mot ett utbyte av mark enligt förrättningsmännens förslag. Fideikommissinnehavaren bör därvid svara för kostnaderna för erforderlig avstyckning av kronans bytesområde samt vara skyldig respektera jordägarna i Fammarps och Onsjö byar medgivna förbehåll angående befrielse från hägnadsskyldighet, rätt till tånghämtning vid havsstranden, rätt att begagna tångväg genom flygsandsfältet, rätt att använda upplagsplatser för tången och rätt till hämtning av sten, allt enligt avhandling den 11 september 1858 på sätt närmare framgår av nådigt brev den 27 juli 1860 till landshövdingen i Hallands län angående flygsandsfälten inom Halmstads, Tönnersjö och Höks härader av berörda län.

Enligt år 1930 verkställd uppskattning omfattar Lynga kronoflygsandsfält, beläget inom Harplinge och Söndrums socknar, en sammanlagd areal av 225.05 ha, varav 5.14 ha inägor, 112.25 ha skogsmark, 107.07 ha fastmarksimpediment och 0.59 ha vattenområde. Virkesförrådet har uppskattats till inalles 6,841 m³ fast mått på bark. Invid den genom flygsandsfältet flytande ån Skintan å ömse sidor av ån finnes en mindre jordbrukslägenhet, som förr använts som boställe åt kronojägare. Lägenheten med därå befintliga byggnader, vilka tillhöra kronan, är med en areal av 6.05 ha, varav 1.66 ha åker, numera upplåten på arrende för tiden till den 14 mars 1957. Två mindre områden om 25 m² och 300 m², belägna i en utkant av flygsandsfältets sydvästra del, hava upplåtits på arrende för tiden till den 14 mars 1941

respektive den 1 maj 1941. Å det mindre området finnes ett badhus och å det andra området har uppförts en sportstuga. Byggnaderna tillhöra arrendatorerna. Jakträtten å flygsandsfältet är utarrenderad till den 16 maj 1939. I övrigt beröres ej flygsandsfältet av några nyttjanderättsupplåtelser. Vid eventuell fridlysning synas förbehåll böra göras beträffande förenämnda upplåtelser samt befintliga byggnader tillåtas tillsvidare kvarstå och nyttjas för de ändamål, vartill de nu användas.

Huvudsakliga värdet av Lynga kronoflygsandsfält ligger i dess lämplighet för bebyggelse och användbarhet för upplåtelser till tomtändamål. I jämförelse härmed har skogen å flygsandsfältet ett obetydligt värde. Omkring halva arealen utgöres av impediment och den i fältets inre delar belägna produktiva skogsmarken är av svag beskaffenhet. Skogen har i viss mån natur av skyddskog, varför avverkningarna måste ske med stor försiktighet. Vad nu anförts gäller i stort sett jämväl Harplinge skogsallmänning och Fjälldalsområdet. Harplinge tångallmänning och det Vapnö fideikommiss-egendom tillhörande området utgöras av impediment. Den föreslagna fridlysningen, som skulle avse förbud mot bebyggelse, mot att hämta sand och sten, m. m., under det att skogsbruk fortfarande skulle vara tillåtet, skulle — med hänsyn till inskränkningen i rätten att utnyttja områdena på ekonomiskt mest fördelaktiga sätt — för domänverkets vidkommande innebära en minskad inkomst av ej obetydlig omfattning och offerande av ur ekonomisk synpunkt stora framtida värden. Då allmänheten skall äga fritt tillträde till hela området och badning tillåtas i obegränsad omfattning, blir tillsyn, renhållning m. m. erforderlig, vilket kommer att medföra kostnader. Naturskyddsföreningen har ansett, att nämnda kostnader, vilka beräknades bliva ganska ringa, borde bestridas av skogsförsäljningsmedel. Anställandet sommartid av en särskild vakt torde emellertid bliva ofrånkomligt. Kostnaderna härför kunna ej bliva oväsentliga. Då fridlysningen i och för sig skulle innebära en avsevärd uppostring för domänverket, anser styrelsen, att de medel, som komma att erfordras för tillsyn, renhållning m. m., böra ställas till styrelsens förfogande av Hallands naturskyddsförening. Mot anvisandet av begärt belopp för ifrågasatt inköp m. m. har styrelsen intet att erinra. Styrelsen tillåter sig att i samband härmed framhålla, att enligt styrelsens bestämda mening medel ur domänverkets markinköpsfond ej böra för ändamålet disponeras.

För den händelse den ifrågasatta fridlysningen kan anses vara av ett större allmänt intresse, anser sig styrelsen ej böra motsätta sig i motionerna föreslagna åtgärder, avseende dels inköp av vissa fastigheter, dels utbyte av mark mellan kronan och Vapnö fideikommiss-egendom, dels ock avsättande som naturreservat av de inköpta och tillbytta områdena jämte Lynga kronoflygsandsfält, allt att, efter vederbörlig fridlysning, förvaltas av domänstyrelsen. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att i ärendet föreskriva de närmare villkor, som kunna finnas påkallade.»

Utskottet har företagit besök vid förevarande, till naturreservat avsedda områden vid Harplingebukten i Hallands län. I likhet med svenska naturskyddsföreningens styrelse hyser utskottet den uppfattningen, att havsstränderna omkring bukten med deras innanför liggande dyner utgöra en säregen och ömtålig naturtyp av stort intresse såväl ur rent vetenskaplig som estetisk synpunkt. Till dynlandskapets uppkomsthistoria knyter sig en rad geologiska, botaniska och kulturhistoriska problem. På grund härav finner utskottet det angeläget, att hela området kring Harplingebukten skyddas från

Utskottet.

bebyggelse. Däremot torde det knappast vara erforderligt, att området helt fridlyses. Det synes med fördel kunna användas, bland annat, som allmän badplats.

Den säregna naturen, närheten till havet och sandsträndernas utmärkta badplatser locka emellertid till bebyggelse. Efter vad utskottet iakttagit ha flera kringliggande dyn- och havsstrandsområden exploaterats för villa- och sportstugebebyggelse. För ernående av områdets fredande från bebyggelse synes därför, enligt utskottets uppfattning, erfordras, att kronan förvärvar här ovan närmare angivna Harplinge skogsallmanning, ett Fjälldalens gård tillhörigt område om 21.75 hektar samt ett Vapnö fideikommiss tillhörigt, inom Lynga kronoflygsandsfält beläget område. Huruvida jämväl Harplinge enskilda tångallmanning, för tillgodosende av det av utskottet angivna önskemålet, måste förvärvas av kronan, synes utskottet tveksamt. Därest fara för bebyggelse av området anses föreligga, torde kronan även böra förvärva detta område. Samtliga de områden, som kronan kommer att förvärva, torde jämte Lynga kronoflygsandsfält böra förvaltas av domänstyrelsen enligt av Kungl. Maj:t närmare angivna föreskrifter. Det borde ankomma på domänstyrelsen att freda hela området från bebyggelse. Likaledes torde sten- och grustäkt ej få förekomma. Skogsavverkning skulle däremot vara tillåten, i den mån sådan enligt eljest gällande regler må förekomma.

Beträffande förvärvandet av de kronan icke tillhöriga områdena vill utskottet tillstyrka, att, i enlighet med vad domänstyrelsen anfört, det ifrågasatta markbytet mellan Vapnö fideikommiss tillhörigt område om 51.8 hektar inom Lynga kronoflygsandsfält och ett område om 25.9 hektar av Fammarps kronoflygsandsfält kommer till stånd. I fråga om de övriga tre områdena ha motionärerna avsett, att de förvärvas av Hallands naturskyddsförening för att sedermera av föreningen utan gottgörelse överlåtas å domänstyrelsen. För inköpen erforderliga medel skulle emellertid anvisas föreningen av riksdagen. Då förevarande inköp alltså helt måste finansieras av allmänna medel, torde kronan lämpligast böra inköpa områdena. Utskottet vill i anslutning härtill hemställa om riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att dels genom markbyte förvärva det Vapnö fideikommiss tillhöriga området inom Lynga kronoflygsandsfält, dels ock genom köp förvärva Harplinge skogsallmanning, Harplinge enskilda tångallmanning och det Fjälldalens gård tillhöriga området. Såsom utskottet redan berört, torde Kungl. Maj:t härvid taga under omprövning, huruvida Harplinge enskilda tångallmanning lämpligen bör ingå i köpet. För inköpen erforderliga medel torde böra anvisas i form av reservationsanslag under nionde huvudtiteln. För bestämmande av storleken av detta anslag torde kunna beräknas, att områdena komma att betinga de pris, som angivas i de med Hallands naturskyddsförening upprättade köpehandlingarna, eller för Harplinge skogsallmanning 34,000 kronor, för Harplinge enskilda tångallmanning 9,500 kronor och för Fjälldalsområdet 12,000 kronor. Av köpeskillingen för tångallmanningen kommer 9.4 procent, eller i runt tal 890 kronor, att tillfalla kronan såsom ägare till ¹¹/₁₂ mantal Skee nr 1 i Harplinge socken. Då vissa medel torde böra ställas till Kungl.

Maj:ts förfogande för övriga med inköpen till äventyrs förenade kostnader, vill utskottet föreslå, att anslaget bestämmes till (34,000 + 9,500 + 12,000 =) 55,500 kronor.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 21 och II: 62,

1) bemyndiga Kungl. Maj:t att i överensstämmelse med vad utskottet anför

a) verkställa markbyte mellan ett kronan tillhörigt område om 25.9 hektar av Fammarps kronoflygsandsfält eller Onsjö kronoflygsandsfält ¹ och ett Vapnö fideikommiss tillhörigt, inom Lynga kronoflygsandsfält beläget område om 51.8 hektar — Villshärad ² och Villshärad ³ — allt i Söndrums socken,

b) inköpa Harplinge skogsallmänning, Harplinge enskilda tångallmänning och ett Fjälldalens gård tillhörigt område om 18.36 hektar, allt i Harplinge socken;

2) till inköp av sistnämnda tre områden m. m. för budgetåret 1937/1938 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 55,500 kronor.

Stockholm den 13 maj 1937.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sederholm, Carl Eriksson, Granath, Gabrielsson, Jacob Hansson, Sten, Hakon Sylvan* och *Gottfrid Karlsson* samt

från andra kammaren: herrar *Johansson* i Uppmälby, *Hedlund* i Häste, *Olsson* i Rödningsberg, *Carlström, Andersson* i Tungelsta, *Ericsson* i Sörsjön, *Liedberg* och *Pettersson* i Dahl.
